

tür.yer.; Ali A. Mazrui – Alamin M. Mazrui, *Swahili State and Society: The Political Economy of an African Language*, Nairobi 1995, tür.yer.; D. J. Mkude, *Towards a Semantic Typology of the Swahili Language*, Tokyo 1995, s. 65, 70, 74; M. Harton, "The Islamic Conversion of the Swahili Coast, 750-1500: Some Archeological and Historical Evidence", *Islam in East Africa: New Sources* (ed. B. S. Amoretti), Rome 1999, s. 449-469; Semîha İbrâhim Muhammed, *Devletü Zencibârî'l-hadîse fi 'ahdi's-Sultân Sa'id b. Sultân*, Bingazi 2000, s. 30-32, 127-130, 139; W. H. Whiteley, "The Changing Position of Swahili in East Africa", *Africa: Journal of the International African Institute*, XXVI/4, London 1956, s. 343-353; Alice Werner, "Zengibar II.", *IA*, XIII, 533-535; Cevat Rüştü Gürsoy, "Afrika", *DİA*, I, 415-416; Ahmet Özel, "Afrika", a.e., I, 435-436; A. Rouad, "Swahili: Community of Kenya, Mozambique and Tanzania", *Encyclopaedia of the World Muslims* (ed. N. Kr. Singh – A. M. Khan), Delhi 2001, IV, 1366-1370. HATİCE UĞUR

SEVAP

(الثواب)

Dinî açıdan

**makbul sayılan davranışların
âhiretteki mükâfatı anlamında
bir terim.**

Sözlükte "dönmek, eski haline dönüş yapmak" anlamındaki *sevb* (*sevebân*) kökünden türeyen *sevâb* (*mesûbet*) terim olarak iyi amel ve itaatın âhiretteki mükâfatını ifade eder (Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "şvb" md.; *Lisânü'l-ʿArab*, "şvb" md.; *Kâmus Tercümesi*, I, 157). *Sevb* kökü bazan istiare yoluyla kötü davranışın karşılığı için de kullanılır (Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "şvb" md.). Kur'an-ı Kerim'de sevap ve mesûbet kelimeleriyle aynı kökten türeyen fiiller on sekiz âyette "kişinin işlediği iyi yahut kötü fiillerin âhiretteki mükâfatı veya cezası", bir kısmında ise "dünyadaki mükâfat veya cezası" anlamında kullanılmıştır (M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "şvb" md.). Bu âyetlerde söz konusu edilen dünyadaki mükâfat fetih-zafer, huzur, servet ve boluk, ceza ise bunların zıddı; âhiretteki mükâfat cennet ve oradaki ödülleri, ceza ise cehennem ve genel mânasıyla azaptır. "Fevz, felâh, necât, ecir, rahmet, rıdvân, hasene" kelimeleri sevabın âhirete yönelik anlamına yakın içerik taşıyan kavramlardır.

Kur'an'da özellikle "ebedî hayattaki mutluluk" anlamında mükâfatı gerektiren davranışlar iman, sâlih amel, takvâ, Bey'atür-rıdvân'a katılan sahâbilerin canları pahasına da olsa İslâm peygamberine gösterdikleri bağlılık (el-Feth 48/10, 18-21, 26-27), hicret, gerektiğinde Allah yolunda savaşma ve bu hedefe yürürken eziyete mâ-

ruz kalma (Âl-i İmrân 3/195); cezayı gerektiren davranışlar arasında inkârcılık, mümin toplumu ilgilendiren konularda gevşeklik ve disiplinsizlik (Âl-i İmrân 3/153), müslümanların dinlerini ve özellikle namaz ibadetlerini alaya alma (el-Mâide 5/57-60) gibi hususlar zikredilmiştir. Sevap kavramı hadislerde de hem sözlük hem de terim mânasında kullanılmış; hacca gitme, Kur'an okuma, Allah rızası için karşılıksız malî harcama yapma, sila-i rahimde bulunma, iyilik sever olma ve gerektiğinde yüksek değerler uğrunda şehitliği göze alma gibi davranışların ebedî âlemin mutluluğuna vesile olacağı ifade edilmiştir (Wensinck, *el-Mu'cem*, "şvb" md.).

Sevap kulun iyi ve güzel davranışlarına bağlı bir sonuç ise de aslında kazanılmış bir hak değildir. Çünkü kişinin yaptığı sâlih ameller Allah'ın sayılamayacak kadar çok olan nimetlerine onları tam karşılayamayan bir teşekkür mahiyetindedir. Ancak kulun itaati sevap şekline bürünmüş ilâhî lutfun tecelli etmesi için bir vesiledir. Nitekim Hz. Peygamber, kişinin ebedî kurtuluşu ermesinin amelinin birebir karşılığı olmayıp ilâhî rahmetle gerçekleşeceğini dikkat çekmiş, bunun için elden gelen gayretin sarfedilmesini tavsiye etmiş ve orta yolun samimiyetle izlenmesini istemiştir (Müslim, "Münâfikîn", 71-78). Kur'an-ı Kerim'de bir iyiliğin on katıyla mükâfatlandırılacağı, işlenen kötülüğün ise sadece dengiyle cezalandırılacağı belirtilmiş (el-En'âm 6/160), Allah yolunda harcama yapanların elde edeceği sevap, yere ekilen bir danenin her birinde 100 dane bulunan yedi başak vermesine benzetilmiştir (el-Bakara 2/261). Burada sözü edilen 10'dan 700'e kadar artışın sebebinin âyetin devamında yer alan beyanlardan çıkarılmak mümkündür: Yapılan malî yardımın başa kakma, minnet altında bırakma, eziyet etme veya insanların takdirini kazanma gibi faktörlerden uzak olup Allah rızasına özgü kılınması (âyet 262-264).

Amellerin sevabı ile kişinin niyeti arasında sıkı bir ilişkinin bulunduğu çeşitli hadislerde açıklanmıştır. Buna göre kul iyi ve güzel bir ameli işlemeye niyetlenir de yapmazsa bu, amel defterine bir sevap olarak yazılır, niyet edip işlediği takdirde 10'dan 700'e kadar veya daha fazlası olarak kaydedilir. Kişi bir kötülük işlemeye niyet eder de Allah korkusundan onu yapmazsa bir sevap olarak defterine kaydedilir, yaptığı takdirde ise bir günah olarak yazılır (*Müsned*, I, 227, 279; Buhârî, "Rikâk", 31; Müslim, "İmân", 202-208). İslâm âlimlerinin büyük çoğunluğuna göre bir fiilin sevaba ko-

nu teşkil edebilmesi için ona ilişkin niyetin istikamet ve ihlâs üzere olması gerekir. Bu sebeple kişinin sadece Allah rızasını gözetmesi, O'nun gösterdiği ve emrettiği şekilde davranması yanında halkın bu husustaki övgü ve yergisini eşit görmesi, amelini gözünde büyütmeyp sevabını âhirette beklemesi gibi bazı şartlar öngörül müştür (Debûsî, s. 80-82; Kuşeyrî, s. 201-210; Fahrreddin er-Râzî, IX, 25; Nevevî, s. 6-7).

Sevapların günahlar üzerindeki etkisi konusu âlimler arasında tartışılmıştır. Dinde en makbul davranış iman ve sâlih ameldir. Kur'an'da şirk veya küfürden vazgeçip iman eden ve sâlih amel işleyen kimsenin günahlarının sevaba çevrileceği ifade edilmiş (Hûd 11/114; el-Furkân 25/70), hadiste de İslâmiyet'i benimsemenin küfür halinde işlenen günahları yok ettiği belirtilmiştir (*Müsned*, IV, 199, 204, 205). Âlimler, günahların sevaba çevrilmesi beyanını günaha yönelik psikolojik temayülün sevap işlemeye çevrilmesi veya küfür döneminde işlenen günahlara mukabil imandan sonra sevap olan amellerin gerçekleştirilmesi şeklinde yorumlamıştır (Âlûsî, XIX, 67). Mürce'ye mensup bazı âlimlerin sevapların günahları sileceğini söylemesine karşılık Mu'tezile kelâmcıları büyük günahın bütün sevapları yok edeceğini ileri sürmüştür. Âlimler, bazı hadislerin beyanından hareketle günahlarda olduğu gibi sevap kazandıracak amelleri de küçümsemenin gerektiğine dikkat çekerler. Çünkü ilâhî gazap ve rızanın nerede olacağı bilinmediği gibi işlenecek günah veya sevabın insanın dinî-ahlâkî potansiyelini nasıl etkileyeceği de bilinemez. Ayrıca özendirme (tergib) yönelik bazı hadisler de -melâ hac ibadetinin bütün günahları yok edeceği gibi- bu ilke çerçevesinde değerlendirilmelidir. Mu'tezile'nin ileri sürdüğü görüş ise onların iman tanımını ve kebirî anlayışının ürünüdür (bk. İHBÂT; KEBİR).

Dinen makbul sayılan amellerin işlenmesiyle elde edilecek mükâfatın ilk belirtisi-nin dünya hayatında duyulacak huzur ve itminanla başladığını söylemek mümkündür. Ancak naslarda hâkim üslûp mükâfatın âhirette tecelli edeceği şeklinde olduğundan dinî terminolojide sevap kavramı bu anlama tahsis edilmiştir. Dünya hayatından sonra sevap tecellileri berzah âleminde ve cennette tahakkuk edecektir. Kabir hayatındaki mükâfat geçici, cennetteki ise ebedî ve kesintisizdir (Teftâzânî, V, 125-131; Kestelî, s. 198). Âhirette sevap Allah'ın rızası, cennet ve içindeki nimetlerle gerçekleşecek, müminler ayrıca rü'ye-

tullahla ödüllendirileceklerdir (Mukâtil b. Süleyman, I, 196; Mâtürîdî, IV, 380; Fahrreddin er-Râzî, XXX, 226).

BİBLİYOGRAFYA :

et-Ta'rifât, "svb" md.; *Kāmus Tercümesi*, I, 157; *Müşned*, I, 227, 279; IV, 199, 204, 205; Mukâtil b. Süleyman, *Tefsir* (nşr. Ahmed Ferîd), Beyrut 1424/2003, I, 107, 196, 334; Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân* (nşr. Ahmet Vanlıoğlu), İstanbul 2005, I, 406-407; a.e. (Mehmet Boynukalın), İstanbul 2005, IV, 380; Kâdî Abdülcebbâr, *Şerhu'l-Uşûli'l-hamse*, s. 613, 614; Debûsî, *el-Eme'dü'l-aşkâ* (nşr. M. Abdülkâdir Ahmed Atâ), Beyrut 1405/1985, s. 80-82; Kuşeyrî, *er-Risâle*, Beyrut 1410/1990, s. 201-210; Fahrreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gâyib*, IX, 25; XXX, 226; Nevevî, *el-Ezkâr*, Kahire 1375/1956, s. 6-7; Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâşid* (nşr. Abdurrahman Umeyre), Beyrut 1409/1989, V, 125-131; Kestelî, *Hâşiye 'alâ Şerhi'l-'Akâ'id*, İstanbul 1310 → İstanbul 1973, s. 198; Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî* (nşr. M. Ahmed el-Emed – Ömer Abdüsselâm es-Selâmî), Beyrut 1421/2000, XIX, 67.

CAĞFER KARADAĞ

SEVÂTIU'L-İLHÂM

(سواطع الإلهام)

Feyz-i Hindî'nin
(ö. 1004/1595)

Arapça Kur'an tefsiri.

Bâbürlüler dönemi şairlerinden Feyz-i Hindî'nin Arap alfabesindeki noktasız harfleri kullanarak yazdığı eser, daha sonra Mahmûd Hamza'nın (ö. 1305/1887) kaleme aldığı *Dürrü'l-esrâr* ile birlikte (İstanbul, ts.) bu türün en meşhur örneğidir. Bazı harfleri kullanmadan yapılan bir söz sanatı olan hafız ile onun alt dallarından olup mısra ya da beyit harfleri tamamen noktasız harflerden seçilerek uygulanan mühmele sanatı edebiyatta bilinmekle beraber tefsire uygulanması ilk defa Feyz-i Hindî tarafından gerçekleştirilmiştir. Bir kısım âlimler bunu bid'at ve yersiz bir çaba olarak niteleyip karşı çıkarken mühmele sanatının büyük bir mârifet sayılması gerektiğini göstermesi bakımından onun böyle bir eser kaleme almasını olumlu karşılayanlar da vardır.

Feyz-i Hindî, dönemin meşhur âlimlerinden olan babası Şeyh Mübârek b. Hızır ve kardeşi Ebû'l-Fazl el-Allâmî ile birlikte Hindistan'da "dîn-i ilâhî" adıyla çeşitli dinlerden karma bir din kurmaya teşebbüs eden Ekber Şah'a yardım ettiği (onun 1579'da bizzat okuduğu ve kendisini ilâhî mertebeye yükselttiğini ileri sürdüğü manzum hutbeyi Feyzî kaleme almıştır), hat-ta onu dinden uzaklaştırdığı, kendisinin de mülhid ve zındık olduğu iddiasıyla döneminde suçlanmıştır. Ders arkadaşı olan

ve Feyzî'yi tefsirini sekr ve cenâbet halinde kaleme almakla itham eden Abdülkâdir el-Bedâûnî, onun böyle zor bir işe kalkışmasını kendisine yönelik eleştirileri bertaraf etme arzusuyla açıklar. Ancak Şibî Nu'mânî gibi âlimler Bedâûnî'nin iddialarını kıskançlık diye nitelerken bunları kişisel rekabetle izah edenler de olmuştur (Khan, VI/2 [1967], s. 148; Kidwai, IX/2 [1978], s. 73). Şahsına yönelik suçlamaların haklı olup olmadığı bir yana, İmâmîyye Şiâsi'na mensup olduğu bilinen ve serbest fikirliliğiyle tanınan Feyzî-i Hindî'nin tefsirinde İslâm'ın ve Sünnî inancının temel ilkelerine aykırı herhangi bir hususa yer vermediği bilinmektedir.

Tefsirini üç yıldan az bir sürede yazarak 1002'de (1593) tamamlayan Feyzî eserini Ekber Şah'a ithaf etti. Tefsir genellikle takdir topladı, Muhammed Hüseyin eş-Şâmî, Emânullah b. Gâzî Sirhindî ve Kâdî Nûrullah Şüsterî gibi dönemin bazı âlimleri eser hakkında methiyeler kaleme aldılar. Feyzî eserine kendi biyografisi, tefsiri ve bazı Kur'an ilimleri hakkında bilgi verdiği bir girişle (dîbâce) başlar ve eserini Allah'tan aldığı ilhamla yazdığını, bu sebeple ona *Sevâtî'u'l-ilhâm* (ilham parıltıları) adını verdiğini belirtir. Eserde her yeni bahse geçiş sevâtın tekili olan "sâtia" kelimesi kullanılarak yapılır. Girişte Kur'an'ın öncelikle Kur'an'la, sonra hadislerle ve nihayet kâmil ilim ve sâlih amel sahibi âlimlerin görüşlerine müracaatla tefsir edilmesinin en güzel yol olduğu belirtilirse de eserde kısa lugat izahları ile yetinilmiştir. Noktasız harflerin kullanılması müellifi üslup ba-

kımından sıkıntıya sokmuş, eserin anlaşılmasını zorlaştırmıştır. Müellif tefsirine noktalı harflere sahip olan besmele ile değil "الله لا اله الا هو لا اعلمه ما هو وما أدركه كما هو" ibaresiyle başlamış, Kur'an tefsirinde söz sahibi olan kimseleri sayarken de İbn Mes'ûd'dan "Veledü Mes'ûd" şeklinde söz etmiştir. Bazı sûre ve âyetlerin nüzul sebeplerine rivayetlerin aktarılması şeklinde de ilgilili olaya gönderme yaparak işaret etmiştir (meselâ Kevser sûresi, s. 724). Hurûf-ı mukattaalarda bunların Allah ile Hz. Peygamber arasında bir sır olduğu görüşü tercih edilmekle birlikte konuyla ilgili diğer görüşlere de yer verilmiş ve meselâ Bakara sûresinin başındaki "آم" için şu görüş aktarılmıştır: "Allah kelâmı gönderen, melek getiren ve Muhammed de kendisine gönderilendir" (s. 22). *Sevâtî'u'l-ilhâm* tefsir ilmine katkısından çok müellifinin Arap dilindeki kudretini göstermesi bakımından önemli görülmüştür. Çeşitli nüshaları bulunan eser önce Leknev'de basılmış (1306/1889), daha sonra zeylinde Şii âlimi Abdullah Şübber'in tefsiri olduğu halde Murtazâ Şîrâzî tarafından neşredilmiştir (Kum 1996).

BİBLİYOGRAFYA :

Feyz-i Hindî, *Sevâtî'u'l-ilhâm*, Leknev 1306, s. 1, 4, 9, 11, 22, 724; Al-Badaoni, *Muntakhabu't-tawârikh* (trc. W. Haig), Delhi 1986, III, 414; Manastırlı Mehmed Rifat, *Mecâmiu'l-edeb*, İstanbul 1308, s. 405-406; Abdülhay el-Hasenî, *Nüzhetü'l-havâtir*, Haydarâbâd 1396/1976, V, 28; 'A'yânü's-Sî'a, II, 402; el-Fihristü's-sâmil: 'Ulûmü'l-Kur'ân, *mahtûfâtü't-tefsir* (nşr. el-Mecmau'l-meleki), Amman 1987, IX, 2352-2359; G. Grobbel, *Der Dichter Faiḍi und die Religion Akbars*, Ber-

Sevâtî'u'l-ilhâm'ın
ilk iki sayfası
(Süleymaniye Ktp.,
Lâleli, nr. 142)

